

ЗА ДЕМАРКАЦИЯТА И СИНТЕЗА МЕЖДУ ПОЛИТИЧЕСКАТА ИКОНОМИЯ И ИКОНОМИКСА

Ивайло Беев*

Увод

Настоящото изследване поставя проблема за демаркацията между „политическата икономика“ и „икономикса“, тъй като авторът застъпва становището, че двете науки за икономиката не са тъждествени. Всъщност очертаването на една от възможните разграничителни линии между тези две науки, защитава цитираното становище. Същевременно – по този начин (чрез демаркиране, по ясен критерий), се очертава необходимият характер на икономическите изследвания, претендиращи за издържаност в едната или другата концепция. Очевидно последното ще допринесе за качеството на научната продукция на всеки, търсещ своето творческо амплуа в лоното на икономикса или политическата икономика.

Освен това статията би била много полезна за студентите от специалностите, изучаващи съответните дисциплини, като обогати икономическата им култура и съдейства за повишаване на тяхната ерудираност.

Изложение

Без общество – няма икономика. Това е толкова тривиално. Но по-внимателното вглеждане в това утвърждение, разкрива богата същност, защото наличието на общество, предполага наличие на отношения, които се определят като „обществени“. „Политическата икономика“ е наука именно за обществените отношения, но преценени по критерия на фазите от възпроизводствения процес, а именно – производство, потребление, размяна (при ордолибералистите тази фаза се определя като „обръщение“, т.е. пряко се въвежда изискване за наличие на паричен сектор или в по-примитивни форми на стопанство: наличие на нещо като всеобщ еквивалент), разпределение. Това специфично „пречупване“ на обществените отношения, през призмата на някоя от фазите на възпроизводствения процес, съставлява една от основните трудности при овладяването, респ. разбирането, на политическата

* Ивайло Беев, доктор „политическа икономика“, доцент в катедра „Икономика“, УНСС, email: ibeev@unwe.bg.

икономия. Затова Джевънс в средата на XIX в. пледира в трудовете си за облекчаване, и на изложението, и на изследователския инструментариум – като нравствено-философски се трансформира във формално-логически и в частност: математически. Така се появява математическа версия на „политическата икономия“ – „икономикс“, която обаче „заживява“ собствен живот и като че ли „скъсва“ с родоначалничката си. Ще проследим този процес, като най-напред разгледаме възгледите на Джевънс по въпроса за науките въобще.

Джевънс класифицира науките (или по-скоро извежда като два главни разграничителни белега между тях), като посочва, че „...едните са логически; а другите – освен логически са и математизирани“ (Jevons, 1911:7). За последните уточнява, че може да се говори винаги, когато става дума за сравнения: „...за повече или по-малко; по-скоро или по-късно; по-близо или по-далеч“ – въобще когато присъства някаква (дори неметрифицирана!) количествена оценка. Доколкото „политическата икономия“ е разглеждана от предшествениците му като морална (етична) наука (Keynes, 1999:72), която борави с оценки от подобен род, дотолкова Джевънс пледира политическата икономия да се представи в по-ясен и общо разбираем вид, като под това разбира въвеждането на математическия апарат в политикономическите анализи. Именно представената в този нов и „по-разбираем“ вид политическа икономия, той предлага да се обозначи специално и въвежда нов термин за целта – „икономикс“.

Това прагматично разрешение, се оказва неудачно, тъй като Джевънс не отчита първо, че въвеждането на математическия апарат не може да стане безусловно; и второ – с усложняването на формализациите, ограниченията, които се „възприемат“, стават толкова и са от такова естество, че превръщат математизираната версия в нова, при това самостоятелна, наука за икономиката.

В много от изследванията, относно главната разграничителна (демаркационна линия) между икономикса и политическата икономия, се сочи концепцията за „оскъдността“, която представлява фундамент на „икономикса“. Така на тази основа „израства“ необходимостта от „избор“ (всъщност, едно от често даваните определения за „икономикса“ е, че това е наука за избора), който Samuelson свежда до брилянтната формулировка „какво, как и за кого“. В политическата икономия постановката по въпроса е на обратно. Нещо повече, ресурсите не просто не се разглеждат като ограничени, спрямо потребностите, но са в пряка зависимост с тях, т.е. предполагат растеж, а не изчерпване (като пример се сочи ресурсът „труд“).

Горната (и множество други) са разграничителните белези на съвременните разбирания за „икономикс“ и „политическа икономия“, но в настоящото изследване се поставя акцент върху метода. В тази връзка се застъпва

становището, че икономиксът е разработван на основата на методологическия индивидуализъм (с произтичащите от това ограничения и проблеми); докато политическата икономия стъпва на основата на икономическия детерминизъм, (застъпващ друг кръг проблеми). Провеждането това разграничение налага въвеждането на няколко определения за самата „политическа икономия“.

Реймонд Бар, като определя научния характер на съвременната политическа икономия, посочва „...политическата икономия се опитва да открие общите закономерности, които дефинират отношенията на последователност и едновременност между икономическите явления“ (Бар, Тьолон, 2002:57), като реферира определението с това на Жан-Батист Сей: „...познаването на тези естествени и постоянни закони, без които човешките същества не биха могли да оцелеят, съставя нова наука, наречена политическа икономия“ (Бар, Тьолон, 2002:58).

Във фундаменталния труд „On the Definition of Political Economy“ (1836) Джон Стюард Мил (John St. Mill) посочва, че „...предмет на политическата икономия се явява производството и разпределението на богатството, доколкото те са зависими от законите на човешката природа (т.е. имат естествен характер)“ (Милъ, 2007: 1026).

Кейнс в доктриналния си труд „Scope and Method of Political Economy“ (1890), синонимизира „политическа икономия“ с „икономикс“ (Keynes, 1999:72), но определяйки концептуално „политическата икономия“ отбелязва, че всъщност „...има две радикално различаващи се школи, едната от които възприема политическата икономия като позитивна, абстрактна и дедуктивна; и друга, която описва политическата икономия като етична, реалистична и индуктивна (наука)“ (Keynes, 1999: 11). Видно от представеното определение разграничаването на въпросите не наименоувани „школи“ е прокарано чрез три антиномии: (1) позитивна – етична; (2) абстрактна – реалистична; и (3) дедуктивна – индуктивна. Към момента, с оглед на текущия анализ, от съществено значение е да се разгледа първата от така постановените антиномии, а именно: „позитивна – етична“ наука.

В съвременни терминологични измерения антиномията „позитивна – етична“, би следвало да е постановена, или като „позитивна – нормативна“, или като „писани правила (право) – не писани правила (етика)“. Отчитайки (пак в съвременна терминология), че „писаното право“ се определя и като „позитивно право“, може да се направи изводът, че под „позитивен“ характер на науката „политическа икономия“, следва да се разбира именно в смисъла на последното: като касаеща абстрактни, но изрично формулирани, правила за поведение, а не като наука, реферираща формално изразени (най-често в числов вид) индикатори (величини) за тях (т.е. имаща емпиричен – в смисъла на количествен, „реалистичен“, характер) – каквото е

съвременното понятийно натоварване на термина „позитивна наука“ (в този смисъл, а именно: „позитивната наука“ като производна от „емпирична“ – виж: Мизес, 2001:9). Следователно, формалната логика насочва към не тривиалното заключение, че под „позитивна“ наука – в терминологията на XIX в. (визирайки в частност Keines, 1890) следва да се разбира именно такава наука, която се занимава с абстрактно формулирани правила (законали). Това виждане напълно съответства на класическото определение на „политическата икономия“, като наука изследваща **„...обществените отношения... законите на производство и разпределение... които са различни и характерни за всяка обществена формация“** (Тюменев, 1931:199), при това не като „писано право“, а като обективен (не писан, естествен – и в този смисъл и „етичен“) закон.

Въз основа на посоченото може да се направи изводът, **че политическата икономия е основана и се развива (и съществува понастоящем) като наука за икономиката, чийто фундамент е икономическият детерминизъм.**

Терминът „методологически индивидуализъм“ е въведен от Шумпетер, който чрез този термин обозначава демаркационната линия на „чистия икономически анализ“, чрез който *„... (някой изследовател) започва просто от единичното (т.е. от индивида), за да изследва някои икономически отношения“* (Hodgson, 2007: 213), т.е. „методологическият индивидуализъм“ е концептуалната основа, чрез която се реализира преход от „индивидуалното“ към „социалното“. На тази основа напълно не основателно, не легитимно и безкритично, този принцип се пренася в социалната и в частност – политическата сфера. Но за самия Шумпетер икономическия и политическия индивидуализъм са несъвместими, което по мнението на специалисти в областта на икономическата методология *„...създава конфузия за последователите (на принципа)“* (Hodgson, 2007: 214).

Очевидно принципът на методологическия индивидуализъм, още преди да се появи самият термин, с който да се обозначи този подход в икономическата доктрина, е приложен практически в икономикса. В доказателство няма да се разпростирам, просто ще отбележа, че т.нар. „маржинална революция“ от края на XIX в., тържествено шества в цялата материя на икономикса (и до ден днешен). Но очевидните провали (последните икономически кризи) на икономическата теория (тук разбирана като икономикс) са достатъчно показателни, че този груб механичен преход няма познавателна стойност.

Така, ако политическата икономия добре предвиждаше социалните и икономически сътресения, но оставаше „сляпа“ за индивидуалните нужди, от една страна, и от друга – ако икономиксът добре отчита именно индивидуалните потребности, но остава „сляп“ за **социално-икономическите сътресения**: тогава съвместими ли са те?

Заклучение

Поставения въпрос може да се преформулира – възможно ли е да се съчетае „методологическия индивидуализъм“ с „икономическия детерминизъм“.

Становището, което се застъпва тук е, че това е невъзможно, но само в случаите, когато се прилагат едновременно и еднопорядково към изследвания обект. Казано иначе: когато алтернативните подходи се прилагат при ясен критерий за равнището и насочеността на изследването, приложено към обекта (конституцията), който не допуска възможност за „смесване“, т.е. за алтернативно/едновременно приложение, то е възможно да се постигне методологически дуализъм, който е вътрешно непротиворечив. В този смисъл – избраният изследователски подход е дуалистичен и представлява съчетание между „методологическия индивидуализъм“ и „икономическия детерминизъм“.

Горе очертаното има и друг важен прочит. По същество това е доказателствената процедура (по-скоро: логиката при провеждането ѝ), основана на диалектическия подход [1]. Така:

- „тезата“ е: „сепаративизъм“ (*разделност*), т.е. „методологическият индивидуализъм“ и „икономическият детерминизъм“ не могат да се съчетават в единно изследване на обекта.
- „антитезата“ е: „монизъм“ (*единност*), т.е. методите могат непротиворечиво да се съчетават за единно изследване на обекта.

Така чрез опозицията „теза-антитеза“, се постига „синтез“ (**в смисъла на „ново знание“**): „дуализъм“ (*двойственост*), т.е. методите могат да се съчетават непротиворечиво при единно изследване на обекта, но последователно и на различно равнище.

Доколкото „икономическият детерминизъм“ е концептуалната база, на чиято основа се обосновава необходимото икономическото съдържание на конституцията (в собствен смисъл), като предпоставено от равнището на развитие на производителните сили, създаващи материалните основи на държавната организация, дотолкова е резонно диалектическият подход при изграждането на авторовата представа за „икономическа конституция“ да се определи в негова разновидност, а именно – „**диалектически материализъм**“. В друг ракурс този подход обосновава прехода от „социалното“ към „индивидуалното“, като последното се разглежда като детерминирано от първото. А „методологическият индивидуализъм“ е концептуалната основа, чрез която се реализира преход от „индивидуалното“ към „социалното“. С езика от Теория на системите, икономическият детерминизъм е „правата връзка“ в системата „социално-индивидуално“, а методологическият индивидуализъм е „обратната (регулиращата) връзка“ в тази система. Освен в това си разбиране, „методологическият индивидуализъм“ се прилага и в

смисъла на Шумпетер, като демаркационна линия на „чистия икономически анализ“.

Бележки:

[1] Диалектиката (от старогръцки: διαλεκτική) е понятие във философията, което неколкостранно изменя значението си в хода на историята – това е един вид „преживяване на института“ (по правната терминология), за което неколкостранно стаана дума във „Въведение“-то, а и има място и в последващия текст на изследването. Първоначално, както посочва Хегел в своите „Лекции по история на философията“, диалектическа философия се появява при Елеатската („елейска“) философска школа. Един от основоположниците на диалектическото учение е Хераклит, първоначално терминът означава „изкуство на диалога и спора“.

В съвременни терминологични измерения: Диалектиката е метод на разгръщане и примиряване на противоположни твърдения, наричани „теза“ и „антитеза“, чрез тяхното всестранно обсъждане и решаването на противоречието между тях чрез разумна аргументация (т.е. сводимият резултат, който се обозначава като „синтез“). Резултатът често може да доведе не просто до отричане на една от гледните точки, а и до тяхната синтеза или обединение в ново твърдение или до качествена промяна в начина на разглеждането им.

В зависимост от отношението на отхвърляне или приемане на диалектическия метод, то се явява една от основните разграничителни линии в съвременната философия (по терминологията на Шумпетер: „**демаркационна линия**“), отделящи англо-американската философия от континенталната традиция – диалектиката играе централна роля в континенталната философия, но почти не присъства в **англо-американската, където са по-силни позитивистичните тенденции**.

Референции:

Бар, Р. и Тьолон, (2002), Фр. Политическа икономия, Кама.
(Bar, R. i T'olon, 2002, Fr. Politicheska ikonomia, Kama).

Беев, Ив. (2017), Икономическа конституция. Функционална и фактическа, ИК – УНСС.

(Beev, Iv. 2017, Ikonomicheska konstitutsia. Funktsionalna i fakticheska., IK – UNSS).

Беев, Ив. (2017), Икономическа теория за конституцията: англо-американска школа, сп. Икономическа мисъл, кн. 3.

(Beev, Iv. 2017, Ikonomicheska teoria za konstitutsiyata: anglo-amerikanska shkola, sp. Ikonomicheska misal, kn. 3).

Беев, Ив. (2017), Икономическа теория за конституцията: ордолиберална школа, сп. Икономическа мисъл, кн. 4.

(Beev, Iv. 2017. Ikonomicheska teoria za konstitutsiyata: ordoliberalna shkola, sp. Ikonomicheska misal, kn. 4).

(Mizes, L. 2001, Teoriya i istoriya. Interpretatsiya sotsial'no-ékonomicheskoi évolutsii, Yuniti).

Тюменев, А. (1931), Политическа икономия: кратко ръководство, Народна Просвета.

(Tyumenev, A. 1931, Politicheska ikonomia: kratko rakovodstvo, Narodna Prosveta).

Хегел, Г. 2009, Лекции по история на философията, кн.1, Наука и изкуство. (Khegel, G. 2009, Lektsii po istoriya na filosofiyata, kn.1, Nauka i izkustvo).

Мизес, Л. (2001), Теория и история. Интерпретация социално-економической эволюции, Юнити.

Милль, Дж. (2007), Основы политической экономии, Эксмо.

Hodgson, G. (2007), Meanings of Methodological Individualism, Journal of Economic Methodology, 14(2), June.

Jevons, S. (1911), The Theory of Political Economy, Macmillan.

Keynes, J. N. 1999 (1892), Scope and Method of Political Economy, Batoche Books.

ЗА ДЕМАРКАЦИЯТА И СИНТЕЗА МЕЖДУ ПОЛИТИЧЕСКАТА ИКОНОМИЯ И ИКОНОМИКСА

Ивайло Беев

Резюме

В края на XIX в. класиците политикономисти започват да определят политическата икономия с нов термин – „Икономикс“, но паралелно с това, започва надграждане на съдържанието на нововъведения термин. Последното резултира в „нова“ наука за „икономиката“, т.е. става очевидно, че в съвременността синонимизирането на „политическата икономия“ с „икономикс“ не е легитимно.

С настоящото изследване авторът няма за цел да проведе пълно разграничаване между политическата икономия и икономикса, а да маркира още една съществена разграничителна линия между тези две науки за икономиката, както и да отговори на въпроса дали и при какви условия може да се говори за синтез между тях.

Ключови думи: политическа икономия, икономикс, методологически индивидуализъм, икономически детерминизъм.

JEL: H0

ABOUT DEMARCATION AND SYNTHESIS BETWEEN THE POLITICAL ECONOMY AND THE ECONOMICS

Ivaylo Beev*

Abstract

By the end of the 19th century, the economists began to define political economy with a new term – “Economics“. In parallel, start a process to upgrade of the content of the new term. This results in a “new“ science for the “economy“, ie. it becomes obvious that in the present day the synonymization of “political economy“ with “economics“ is not legitimate.

In this study, the author does not intend to make a full distinction between political economy and economics – just to mark another significant dividing line between these two economics studies and to answer the question whether and under what conditions one can speak of a synthesis between them.

Key words: political economy, economics, methodological individualism, economic determinism.

JEL: H0

* Ivaylo Beev, PhD in political economy, Assoc. Prof., Department of Economics, UNWE – Sofia, ibeev@unwe.bg